

УДК 39+316.356.4

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6242019.6>

Оригинални научни рад

Јелена Миљковић Матић

Институт за политичке студије, Београд

У ПРИЛОГ НАУЧНОЈ УПОТРЕБИ ПОЈМА НАРОД*

Сажетак

У овом тексту се разматра појам *народа*. То је кровни истраживачки појам у етнологији, која је наука о народу, и основни творбени појам за нацију, која се сматра као „политички освешћен народ“ и представља универзалну политичку јединицу у модерном свету националних држава. Упркос томе, *народ* губи своје место у научном речнику етнологије-антропологије. Предузели смо разматрање појма *народ* стојећи на становишту да је свет културе свет симбола, тако да је разматрање појма уједно и разматрање саме појаве. Показали смо да *народ* није тешко дефинисати из те перспективе, а усмерили смо пажњу и на услове у којима је *народ* постао појам проблематичан за науку. Закључили смо да нема оправданог разлога да се *народ* избаци из научне употребе.

Кључне речи: народ, етнос, нација, етницитет, етнологија и антропологија

* Текст је резултат рада на пројекту 179009

1. ПОЈАМ

Народ је термин који се много користи. Њега користе људи у различитим говорним контекстима: када говоре о култури, о историји, о политици, о друштву. Такође, среће се у различитим културним контекстима: у свакодневним разговорима, у политици и новинарству, у књижевности и у науци. Од свих употреба *народа*, наука је место где је најпожељнија његова јасна дефиниција. А од свих наука, највише је заинтересована за дефиницију *етнологија*,¹ којим се називом, према конвенцији да наука треба да има грчко име, означава *наука о народу*, у српском и у неким другим језицима, где је за превод *народа* узета грчка реч *етнос*.² Ипак, наука у данашње време има проблем са *народом*, макар у свом главном току.

Ми ћемо овде да говоримо о *народу* искључиво са становишта српског језика и српске науке, као и са уважавањем историјског искуства које је за српско схватање *народа* релевантно и које утиче на науку. Говоримо о *народу* понајвише као о појму, баш као што је то намеравао да учини и Саша Недељковић, који се најсвестраније позабавио *народом* на нашем језику, у својој књизи *Част, крв и сузе*. „Ограничићу се на генезу појма“, пише он, и наставља: „Генеза саме појаве је знатно сложенија и захтева врло обухватну компаративну анализу коју до данас, колико је мени познато, нико није понудио у прихватљивом научном облику“.³

Ова најава је привукла нашу пажњу из два разлога. Прво, Недељковић ово пише под насловом у коме се набрајају четири термина, који се сматрају сроднима: *етничка група, народ,*

1 С њом је, из одређених историјских разлога, повезана *антропологија*, па ћемо у тексту користити и *етнологија-антропологија* или *етнологија и антропологија*.

2 Сами Грци не користе ову реч, него науку о народу повезују са *лаос* - лаографија, лаологија (Гордана Благојевић, „О лаографији и антропологији у Грчкој“, *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*, Зборник Етнографског института САНУ 21, Београд, 2005, стр. 55-65). *Лаос* се иначе и код нас појављује у хришћанском идиому, где означава *народ Божији*, учеснике у литургији који нису клирици (Монахиња Макарија (др Милица Обрадовић) Игуманија манастира Соколица, *Светлоносац : Владика Данило Крстић - Епископ Будимски као духовни Родитељ*, ИК Глобосино Александрија, Београд, 2016, стр. 183-186). Ово указује и на повезаност *народа* и *народа Божијег* у семантици грчког језика.

3 Саша Недељковић, *Част, крв и сузе: Огледи из антропологије етницитета и национализма*, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду и Златни змај, Београд, 2007, стр. 12.

нација и раса. Они су здружени у овом наслову и разматрају се у односном поглављу књиге – уз још равноправно спомињање *етније, племена, етницитета* - због тога што се у српској етнологији и антропологији међусобно објашњавају. Наука их доводи у везу због тога што се сви односе на велике групе људи, међу којима постоје разлике, мада није јасно какве. Надевањем различитих имена овим групама покушава се увести неки ред у њихово научно појимање, иако тај метод до сада није дао скоро никакве резултате.

Код Петра Скока, у *Етимологијском рјечнику хрватскога или српскога језика*, *народ* се разматра под одредницом „људи“, јер је „сингулар од људи исто што и *народ*“. Опет се *народ* појављује само мало под одредницом „племе“, где налазимо да *племе* „садржи исти семантем као лат. *patio* (одатле интернационална *нација, националан*), *народ, generatia* (одатле интернационална *генерација* и по једном тумачењу *раса*)“, пише Скок.⁴ Оправдано је, дакле, разматрати у српској науци у групи *људе, нараштај/поколење, племе, народ* и *расу*, а са њима и међународно прихваћену *нацију*, као речи које природно припадају српском језику за означавање неодређено великих заједница које превазилазе родбинску заједницу, а које су кроз различите крајеве где се говори српским језиком или, пак, кроз употребу у свакодневном говору задобиле разлике у значењу. Прихваћене су још и *генерација* уместо *нараштаја* и *етнос* уместо *народа*. Све друге речи увели су у комбинацију научници, првобитно вероватно ради успостављања термилошке разлике између научног и свакодневног говора, што се претворило у додавање све нових назива са надом на боље разумевање феномена.

Неки од наведених термина се спонтано повезују. Тако се *нација*, и у науци и ван ње, доводи у нужну везу са *народом* и са *националном државом*: „Нација обично подразумева један народ коме је успело да се политички организује у државу“ стоји у *Социолошком речнику*.⁵ Такође, под *национализмом* се подразумева љубав према свом *народу*, а *национално* се

4 Петар Скок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, Књига друга, под „људи“ и под „племе“, Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб, 1972, стр. 339-340 и 681.

5 *Социолошки речник* (прир. Аљоша Мимица и Марија Богдановић), Завод за уџбенике, Београд, 2007, под „Нација“ (Михаел Узаревиц), стр. 340.

односи на *народно* више него на *државно*. Такође, појам *расе* је схватан као биолошка категорија и разматран је у односу са *народом*, у периоду европског ширења по свету и након њега. Након нацистичких злоупотреба ово је постала прокажена појмовна веза, да би се данас обновила истраживања односа између биолошких одлика и припадности поједином народу, али сада на нивоу гена а не више видљивих особина.⁶ Неразумљивост генетике изван уског круга упућених у тајне ове науке представља значајну заштиту од злоупотребе налаза, док је раније свако могао пуким гледањем - стручним или аматерским, са љубопитљивошћу или са задњим намерама - да процењује облик лобање, боју коже и дужину носа.

Док се изван науке непрецизност појмова превазилази у задовољавајућој мери контекстом, дотле етнологија-антропологија покушава да *народ* одреди у односу према другим појмовима којима се означавају велике групе људи. Највећу препреку за научно појимање *народа* представља чињеница да научници који разматрају многобројне појмове којима се називају велике групе људи немају увек у виду то да су се сви ови термини нашли сакупљени данас у језику српске етнологије и антропологије дошавши са разних страна, различитим путевима, у различита времена, из различитих историјских (или личних) разлога. То значи да није у сваком случају оправдано тражити сличности и разлике међу њима и објашњавати једне другима, осим ако истражујемо начин на који су *научници* усвајали, објашњавали и повезивали ове појмове, тј. ако истражујемо како се они користе у одређеној *научној заједници*.

Друга ствар коју смо учили у најави Саше Недељковића јесте његово истовремено заступање два угла гледања, што је повезано са претходно истакнутим проблемом произвољног здруживања појмова. У проучавању великих друштвених група заузет је став да ту нема места за позитивистичко и емпиристичко становиште, јер се ради о комуницираним психичким појавама, што и Недељковић исповеда.⁷ Средином 20. века је, наиме, у проучавању културе развијена теза да је свет

6 Код нас је најпознатији *Српски ДНК пројекат*, који је научно подржан са више страна, <https://www.poreklo.rs/> (02. 09. 2019)

7 Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 26-28.

који је човек креирао за себе, свет културе у коме људи живе, у највећој мери пројекција душевних процеса. Пројектовање мисли, осећања, веровања, слутњи, те њихово комуницирање и даља манипулација њима, ствара свет симболичке реалности - свет културе, као својеврсни човеков животни амбијент, „који је друга реалност у односу на физичку реалност и то значајнија за људску врсту.“⁸ Са тог становишта наука разматра појмове, њихове односе, употребу и деловање исто колико и појаве.

Клифорд Герц, који се сматра оснивачем *симболичке* или *интерпретативне* антропологије,⁹ дефинисао је симболе тако као да они „представљају опипљиве формулације или представе, апстракције из искуства фиксирани у опаљљивим облицима, конкретна утеловљења идеја, ставова, судова, тежњи или веровања“.¹⁰ Тако мисли и Иван Ивић, с ослонцем на Лава Виготског, када у својој књизи говори о феномену „општег менталног функционисања човека које почива на симболичким способностима“, па човека пресудно одређује „општом способношћу стварања и коришћења симбола и различитих симболичких система који су темељ на коме се гради култура (језик и остале сложене симболичке форме).“¹¹ Епископ Николај (Велимировић) је слично томе формулисао своје становиште о симболима краћом тврдњом, а шире мислећи: „Једном речју, сав видљиви свет је симбол невидљиве, духовне стварности“, и још: „Физички свет је видљиви израз невидљивог духовног света.“¹² Пошто је он овде говорио о Богом створеном свету, онда би култура била, као човеково стваралаштво, симбол тј. израз човековог духа, односно његовог динамичног односа са светом.

Иако се, дакле, са оваквим становиштем слаже, Недељковић своју најаву пише у емпиристичком маниру. Он говори о *појави* и о *појму* као о стварима које припадају природно неповезаним реалностима и које се могу проучавати одвојено.

8 Иван Ивић, *Човек као animal symbolicum*, Завод за уџбенике, Београд, 2015, стр. 357.

9 Гордана Горуновић, „Клифорд Герц: антрополошка каријера“, *Антропологија*, 2/2006, стр. 78 (67-88); Александар Бошковић, „Клифорд Герц: једна каријера“, *Гласник Етнографског института САНУ*, LIV, стр. 247 (245-251)

10 Клифорд Герц, „Религија као културни систем“, *Култура*, бр. 13-14/1971, стр. 26.

11 Иван Ивић, *Човек као animal symbolicum*, стр. 324 и 357.

12 Св. Николај Жички, *Симболи и сигнали*, Српска православна црквена општина Линц – Аустрија, без године, стр. 104 и 20.

То је могуће само ако појава и појам нису суштински повезани, као што у символу јесу. Навешћемо поново Недељковићеву најаву: „Ограничићу се на генезу појма. Генеза саме појаве је знатно сложенија и захтева врло обухватну компаративну анализу коју до данас, колико је мени познато, нико није понудио у прихватљивом научном облику“.¹³ Компаративна анализа генезе етничких група, народа, нација и раса *као појава* представљала би пројект који не би био завршен док је света и века, све и да га је уопште могуће осмислити. У оквиру разумевања културних појава као комуницираних испољавања и отелотворења психичких реалности, проучавање појма је уједно проучавање појаве, то јест наука приступа на исти начин на који ствари и постоје, посматрајући интегралну појаву-појам као динамичну чињеницу – јер, покрети душе се *појављују* у неком физичком облику, који се комуницира и *појима* потом као фидбек, итд. итд.¹⁴

Није нам намера да критикујемо књигу Саше Недељковића. Она је свакако вредан допринос проучавању значајне, подстицајне и осетљиве теме колективног идентитета. Она је то и у свом првом поглављу, чији смо почетак истакли, због тога што оно илуструје проблеме који се упорно појављују приликом проучавања великих људских заједница. Наука начелно стоји на становишту да „људска психа је реалност у којој се нешто дешава, одлучује и мења, а не [спољна - ЈММ] реалност у којој се нешто само одражава и запажа“, како је то формулисао Недељковић.¹⁵ Па ипак, наши истраживачи великих људских заједница упадају у ове две замке – логички а не симболички схваћеног појма и поређења произвољно одабраних и груписаних термина.

Када се хоће говорити о култури, исправно је говорити само о појмовима-појавама, символима, у посматраном контексту. Поређењем случајно нагомиланих и личном логиком повезаних термина, из скупа који чине етнос, племе, народ, нација, раса, етничка група, етнија - па, ако хоћемо, и лаос, демос, генос, генс, популус, плебс, пук, етникон и сви које

13 Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 12.

14 О симболизацији као двосмерном процесу, пројекцији са фидбеком, са значајним добитком на обе стране, унапређењем развоја и у психи и у култури, писао је Иван Ивић, *Човек као animal symbolicum*, стр. 60-64 и другде.

15 Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 26-27.

можемо придружити овом скупу, уз још конструктивистичке појмове етницитета и етничког и националног идентитета - не може нас никако приближити познавању живе стварности, осим ако је то стварност саме научне заједнице етнолога и антрополога која ове термине употребљава.

Етнологија и антропологија се јесу, макар декларативно, дистанцирале од емпиризма, као што смо истакли, али су у томе отишле још и корак даље од потребног. Ту су завршиле у конструктивизму, који, уистину, пре заслужује назив деструктивизма: „Савремени антрополошки метод полази управо од тога да је непоуздано све, осим да људи имају некакве представе, да на основу тих представа доносе ставове и да онда делују у складу са тим ставовима. Нема објективне друштвене истине, постоје само различите перспективе. (...) Чињеничног тла на које се можемо ослонити све је мање, и стално се помера“, описује конструктивистичко становиште Саша Недељковић.¹⁶ Ово је становиште екстремног рационализма, које мора давати искривљену слику реалности због тога што пориче релевантност свих психичких функција изузев интелекта и воље. Људи, насупрот томе, понајвише имају „непосредну спознају живе реалности која је у супротности с разумским знањем и рационалним излагањима“.¹⁷ Људи углавном не живе на тај начин што стварају своју реалност техничким процесом интелектуалног конструисања, нити би то чинили као монаде, него имају интуитиван, непосредан однос са другима, на основи оријентације духа, прожетости одређеном етиком, па тек тај пун доживљај по потреби преводи у интелектуалне податке.

Символички приступ је по мери човека као психо-физичког и психо-физички динамичног бића. Он уважава друштвено комунициран динамички однос између унутрашње и спољашње реалности, чије су друштвено фиксирани манифестације предмет етнолошко-антрополошких проучавања. Конструктивизам, међутим, пориче могућност нашег сазнавања било чега изван самог мишљења, па би сазнању требало да су доступне само „претпоставке, имагинације,

¹⁶ Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 115.

¹⁷ Свети Лука (Војно-Јасенецки), *Дух, душа и тело*, http://tolmach.org/Duh_dusa_i_telo_cir.pdf, стр. 17.

фикције – једном речју конструкти људског ума.¹⁸ У ствари, наука о њима нагађа када покушава да их реконструише на основи опажљивих чињеница. Култура тако изгледа као консензуална заблуда, колективна самообмана, а научник на то додаје своје конструкте, пошто се његова „позиција у конструктивистичкој метатеорији назива *онтологијом посматрача ... или конструисањем процеса конструисања...*“¹⁹

Конструктивистички приступ је појам *народа* заменио појмовима *етницитета* и *етничког идентитета*, као умишљеним особинама људи на основу којих се они сврставају у народе, јер „једна од најважнијих ствари које људски ум мора да учини да би осмислио своје окружење и да би се снашао у њему, јесте да ствари смести у скупове.“²⁰ *Народ* је, тако, постао појам који за науку нема хеуристичку вредност, јер је „деконструисан“ као појава, тј. разоткривена је његова природа произвољног критерија за класификовање људи и њихово сврставање у скупове. Тако је у српској етнологији-антропологији учињен заокрет који је довео до све већег удаљавања науке од *народа*, са уверењем да нов приступ доноси исправније разумевање реалности.²¹

Сазнање се, међутим, није унапређивало према плану, због тога што екстремни рационализам није становиште са кога може да се објасни много тога. Након вишегодишњег рада са појмовима *етницитета* и *конструкције идентитета*, Младена Прелић сумира своје утиске овако: „Етницитет је од седамдесетих година XX века постао предмет бројних истраживања у друштвеним наукама, али сам феномен као да још увек измиче прецизном дефинисању и тумачењу. Етницитет је недовољно добро схваћен и протумачен у теорији, а у пракси често бива предмет политичких манипулација. Разумевање овог феномена осцилира између крајности есенцијализације

18 Душан Стојнов, *Психологија личних конструката: Увод у теорију и терапију*, Друго издање, треће штампање, Психополис институт, Нови Сад, 2010, стр. 32.

19 Душан Стојнов, *Психологија личних конструката*, стр. 32.

20 Душан Стојнов, *Психологија личних конструката*, стр. 36.

21 Mladena Prelić, "Ethnographical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) in Search of the Lost Subject of Serbian Ethnology: From Ethnos to Ethnic Identity", *Studying People in the People's Democracies II, Socialist Era Anthropology in South East Europe* (Ed. Vintila Mihailescu, Ilia Iliev i Slobodan Naumović), Halle Studies in the Anthropology of Eurasia, Vol. 17, LIT Verlag, Berlin 2008, pp. 264-270.

и потпуне релативизације, па и негирања, док се испољавање етничитета у реалности креће од интернетичке комуникације и солидарности до драматичних конфликта, који могу да иду све до геноцида.²² У чему је онда предност сагледавања ствари кроз појам *етничитета* у односу на *народ* који је одбачен због сличних непочинстава (што ћемо видети касније овде из навода истог аутора)?

Разлог да етничитет „измиче прецизном дефинисању и тумачењу“ јесте тај што он није никакав „феномен“ који етнологија проучава, него је управо конструкт научне заједнице, који нема везе са доживљеном реалношћу проучаваних људи. Људи су и даље *припадници народа*, а не скупови са етничитетом и појединци са конструисаним идентитетом. Аутори књиге *Теорије о етничитету* пишу: „Одушевљење тим појмом одговара потреби коју су осетили бројни истраживачи из тог раздобља да традиционалне визије културне хомогености буду замењене конструктивистичком и динамичком перспективом.“²³ Ради се дакле о свесно заузетом новом углу гледања, из кога се не виде природни динамични симболи као што је *народ*, који стварају историју, него се реалност указује као скуп неповезаних измишљотина којима се насумично манипулише док се не постигне друштвени консензус око значења неких од њих. Међу њима се свакако налази и сам тај угао гледања, као што је приметио Саша Недељковић.²⁴

Изгледа, из онога што се може прочитати, као да се напредак науке као сазнања ни не очекује са конструктивистичког становишта, већ је циљ да се отворе „могућности за даљи рад и истраживања ... и могућност развоја.“²⁵ *Етничитет*, дакле, као да служи више напретку науке као занимања, него унапређењу количине и каквоће сазнања о народима. Да се има у виду лудички аспект научног рада потврђује Иван Ковачевић када каже да „конструктивистички дефинисан етничитет

22 Младена Прелић, „Етничитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори“, *Гласник Етнографског института САНУ*, LV (2), 2007, стр. 62.

23 Филип Путиња, Жослин Стреф-Фенар, *Теорије о етничитету*, Библиотека 20. век, 93, Београд, 1997, стр. 29

24 В. навод код напомене 16 (Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 26-27)

25 Младена Прелић, „После Фредерика Барта: Савремена проучавања етничитета у комплексним друштвима“, *Гласник Етнографског института САНУ*, XLV, 1996, стр. 117.

подразумева и могућности трансформација и стварања нових конструката.²⁶ Док Саша Недељковић примећује слично, али са нотом забринутости: „Проблем са деконструкцијама је, међутим, што се њима неке постојеће и прихваћене конструкције дезавуишу, али се истовремено стварају услови за нове и другачије конструкције. Деконструкцијама се не достиже изванконструкционо спознавање објективних чињеница.“²⁷ Символичким приступом се оно достиже, за шта је претходан услов да се уопште верује у вредност објективних чињеница, било да су оне израз Божјег стваралаштва, било човековог сложеног односа са природном, вештачком и друштвеном околином.

2. НАРОД КАО СИМБОЛИЧКА ЧИЊЕНИЦА

Група људи се дефинише – споља или изнутра - помоћу чинилаца заједништва. Под тиме се сматрају најразноврсније појаве и концепти: од крвног сродства, преко заједничког језика и других културних целина, као што су различити обичаји и веровања, до предела или политичке територије који обједињују своје становништво.

Душан Бандић, у свом значајном раду „Етнос“, који је посветио дефинисању овог појма, утврдио је да ништа од наведеног није сигуран, обавезан фактор заједништва, те да „реална основа етноса је променљива, варијабилна“.²⁸ Након што је сажео све могуће чиниоце заједништва у три категорије, које је назвао биолошком (крвно сродство), егзистенцијалном (заједнички живот) и духовном (заједнички језик, обичаји, менталитет), Бандић је доказао да ништа од тога не мора да буде присутно, те да, према томе, ништа од тога не чини групу људи *народом*. Из тога је извео закључак да заједништво не настаје из заједничких ствари него обрнуто: оно постоји као субјективни доживљај отелотворен у одређеним појавама, међу којима је најзначајније име народа. Име је, штавише, једини

26 Иван Ковачевић, „Српска антропологија у првој деценији двадесетпрвог века“, *Историја српске антропологије*, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 105.

27 Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 167.

28 Душан Бандић, „Етнос“, *Царство земаљско и царство небеско*, Библиотека 20. век, 69**, Београд, 2008, стр. 44.

символ који обавезно мора да постоји код сваког народа, док је све друго опционо. Име је „у извесном смислу синтеза свих значења садржаних у симболици дотичне групе: оно је симбол свих њених симбола.“²⁹ Зато име мора да постоји и када све друго изостане. Ако нема имена народа нема ни народа, макар све друго било ту.

У овом делу његове анализе пратили смо Бандића, али даље нећемо, због тога што симболички приступ код њега нема централно место, него је у служби показивања не-стварне природе *народа*. Бандићева анализа, укратко, иде у правцу доказивања једне развојне тезе, где се заједништво креће од реалног ка апстрактном – како он схвата символ, иако тај феномен није апстрактне природе. Симболичко заједништво, по Бандићу, представља апстрактно одржавање архаичне заједнице, у којој је реално постојало заједништво по свим наведеним основама – биолошкој, егзистенцијалној и духовној. Са увећањем броја људи и усложњавањем друштвених односа, реална заједница крви, живота и духа, „тотална заједница“ како је назвао Бандић,³⁰ не може више да постоји друкчије осим у реминисценцији кроз симболе, тј. на апстрактном нивоу стварности. Тако нам анализа етноса коју је спровео Душан Бандић показује да је модерни концепт вишемилионског народа-нације „модификовани“³¹ симболизовани вид компактне родбинске групе, „тоталне заједнице“ крви, живљења и духа, па зато „етничку свест можемо третирати као ‘архаичну’ форму друштвене свести.“³² „Етничка свест“ је, ипак, тако дуготрајна због тога што задовољава - такође све до данас преживелу - потребу за архаичним начином успостављања личног идентитета помоћу припадања групи, пошто „огромна већина људи још увек своје ‘Ја’ може да изрази само кроз доживљај ‘Ми’.“³³

„Етнос“ Душана Бандића је један од радова у којима је аргументован заокрет науке на српском језику од проучавања *народа* као заједнице ка проучавању *идентитета* појединаца

29 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 50.

30 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 45, 47-49.

31 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 49-50.

32 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 52.

33 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 52-53.

који се слободно опредељују за то шта ће бити. Спознаја да *народ* нема реалну основу мимо уверења самих људи - да *народ* не чине ни језик нити вера већ људи који, пре свега, заједнички носе одређено име, па затим користе и још неке заједничке ствари - у Бандићевом тексту је посредована схватањем *народа* као симболичке заједнице, због чега смо овај рад изабрали међу инима. Аутор је ту чињеницу протумачио даље, на начин с којим се не слажемо, изједначавајући символ са апстракцијом чије је постојање необавезно а примена застарела. Ипак, нама је Бандићева анализа занимљива у том свом делу у коме показује праву, симболичку природу *народа*.

Изгледа као да Душан Бандић стоји на становишту материјалистичког детерминизма када симболичко изједначава са апстрактним или измишљеним.³⁴ Ми желимо да задржимо пажњу на *народу* као символу, али у оном смислу у коме га дефинише Иван Ивић, као израз динамике испољавања са фидбеком човековог унутрашњег живота,³⁵ а у оквиру једног света који постоји као објективан за нас, јер је испуњен другим људима и осталом Божјом творевином. Символ је, дакле, динамички појам-појава у друштвеном контексту, узајамно стваралачко деловање између комунициране субјективне и објективне реалности. Символ није давање произвољног значења појавама које иначе немају значење, што Бандић подразумева кад пише да је символ „знак са ‘уговореним’ општеприхваћеним значењем“.³⁶

Вратимо се, зато, *Етимологијском рјечнику* Петра Скока, где смо сазнали да се *народ* разматра под одредницом „људи“, због тога што је „сингулар од *људи* исто што и *народ*, поствербал од *народити се*“ и да се у свом првобитном значењу *народ* односи на „кућну дружину“.³⁷ Слично налазимо и у руском *Етимолошком речнику словенских језика*, где се уз *народ* набрајају следећа значења: народ, род, потомство, поколење; чељад, људи; домаћи, чланови куће, родбина.³⁸

34 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 54 и 48.

35 Исто мисли о символу и Ернст Касирер, *Оглед о човеку: Увод у филозофију људске културе*, Напријед, Загреб, 1978, стр. 40-43.

36 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 47.

37 Петар Скок, *Етимологијски рјечник...*, Књига друга, под „људи“, стр. 339-340.

38 *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, Выпуск 22, под „лагодь“, Под редакцией академика О. Н. Трубачева, Наука, Москва, 1995, стр.

Сасвим једноставно значење: људи или сродни људи, где је сродство схваћено не само као синхрона веза, него и кроз време, кроз поколења. Опоменувши се Бандићевих сумирања три врсте блискости – по крви, животу и менталитету - увидећемо да се значење народа шири и преко крвног сродства, надомештајући ово другим врстама сродности: животом у истом простору (људи из истог места, краја, „земљаци“) или времену (припадање „генерацији“ као групи носилаца одређене културне епохе), који даље дају заједнички менталитет и обичаје, тј. духовну сродност. Ово последње није мање вредно: „Код сваког су народа најсветије ове три ствари: закон [= вера и морал - ЈММ], језик и обичаји, тим се народи један с другим рођакају и један од другог разликују“,³⁹ сажео је Вук Караџић најразличитије врсте културне, духовне сродности. Тако имамо крв и/или културу, простор и време као три димензије у којима се успоставља сродност, тј. *народ* као *реалну историјску заједницу*. Имамо у виду схватање историје и историјске заједнице које је изложио Жарко Видовић, као оно што се кроз време не мења, идентитет у свом правом значењу опстајања истог кроз промене, за разлику од хронике која описује пролазност: „Историја је континуитет (непрекидност) једне заједнице, у њеној идентичности (самоистоветности) сачуваној кроз векове. [...] историјска заједница међу поколењима се ипак одржава упркос времену и смрти која везе пресеца“.⁴⁰

Намена скоро свих симбола и симболичких система није да непосредно изразе заједништво, него то чине узгред, док обављају главну своју сврху: сврху коју има језик, сврху различитих обичаја, сврху вере, чак и сврху крвносродничких односа која је макар исто толико економска и друштвено релациона колико је интегративна. Једино *народно име*, које је Душан Бандић пронашао нужним и најтрајнијим симболом заједнице, нема другу намену осим да тврди заједништво. Због тога име и може да буде „симбол свих симбола“, како је то изразио Бандић, јер другог значења оно нема – име је

253-255, <http://etymolog.ruslang.ru/doc/essja22.pdf> (08. 10. 2019, приступљено са сајта <http://paxbyzantinoslava.com/>)

39 Вук Стефановић Караџић, *Скупљени граматички и полемички списи*, Књига прва, Државно издање, Београд, 1894, стр. 130.

40 Жарко Видовић, „Светост и тајна историје“, *Историја и вера* (Прир. Матеј Арсенијевић), Светигора, Цетиње, 2008, стр. 29-30.

сушти символ заједништва, сродности. Име премошћује и удаљеност сродника у простору, времену или културним елементима, што значи да оно обухвата све три димензије у којима се сродност успоставља. Име чак „може да фигурира као једино обележје етничке заједнице“ у ситуацијама када све остале карактеристике одсуствују.⁴¹ Ово је, наравно, теоријски закључак, док се у пракси увек појављује још неки символ или симболички систем који подржава чување имена и фигурира као чинилац заједништва, који својим упражњавањем оправдава чување етничког имена.

Због тога је могуће манипулисати именом на начин који у модерно доба имамо прилику да видимо у сопственом *народу*. Док је српски језик сматран за главни ослонац српском етничком имену, дотле су се именом Црногораца називали Срби из Црне Горе, именом Македонаца Срби из Македоније, као што су, по аналогiji, Србијанци били Срби из Србије. Чак постоје истраживања која иду у прилог томе да се ни под Хрватима не подразумева ништа друго до ли Срби на одговарајућој територији.⁴² Затим су, из политичких разлога, почели да се истичу *критерији разликовања* међу Србима, уместо критерија заједништва. Међу њима је прва вера, која је истакнута по значају испред језика, да би послужила као средство за разбијање постојеће језичке заједнице, уз истовремено истицање територије као пресудног фактора заједништва, што доводи до тумачења територијалног назива као етничког имена. Тако регионални називи Срба постају имена посебних *народ*а, који у данашње време врше притисак на српски језик да прати тренд сузбијања српског имена на наведеним територијама, као и на српску цркву у Црној Гори и Македонији.

Од *имена* можемо изводити и друге закључке. Рекли смо већ да је име, по Бандићу, врхунски символ заједништва, те да је оно сушти символ заједнице. Име обједињује у свом

41 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 47.

42 Никола Жутић, *Срби римокатолици такозвани Хрвати*, Српска радикална странка, Београд, 2006. Тезу о паралелном постојању народа Хрвата и Срба, који су се заједно доселили на Балкан, посредно је оспорио медијевалиста Тибор Живковић, када је оспорио аутентичност сведочанства јединог документа на коме се та теза заснива (Tibor Živković, *De Conversione Croatorum et Serborum: A lost Source*, Institute of History, Monographs, Volume 62, Belgrade, 2012)

значању све друге симболе и симболичке системе којима народ комуницира своје заједништво, тј. које препознаје као своју особеност. То нас уверава и да је *народ* као симболичка чињеница, односно заједница доживљена у симболима,⁴³ реална појава, што никако не произлази из апстрактног и научно индукованог појма *етницитета* и либералистички схваћеног *идентитета*. Све симболе и симболичке системе који, поред своје основне намене, функционишу и као фактори заједништва, можемо подвести под *духовну сродност* (шире него што је тај израз употребио Душан Бандић), што се уклапа у обухватније становиште Епископа Николаја (Велимировића) које смо горе изнели.

Језик, обичаји и остало што смо набројали као разне димензије културе јесу симболички системи, скупови и појаве које људи искуствено опажају као факторе заједништва. Али, у том погледу се *народ* једног имена дели на мање целине, најчешће према критерију територије, као што се Срби деле на Србијанце, Босанце, Црногорце итд., или на још мање територијалне заједнице, какву је једну, на пример, описао Миленко Филиповић на планини Озрен, када је уочио да „Срби Озрењаци представљају нарочиту етничку групу међу босанским Србима. Они се оштро разликују од Срба у суседним пределима ... Главно је, пак, да се они само осећају и сматрају посебном групом ... Они са Србима у читавој северо-источној Босни чине једну ширу етничку групу.“⁴⁴ То значи да за сваку групу, било да има некакво име или се по неким другим критеријима сматра посебном, постоји формални основ да је зовемо *народом* – ето на пример, народ са Озрена; или, породица, као што кажу етимолошки речници – док истовремено они са другим групама чине ширу народну заједницу, у наведеном примеру (босанске) Србе. Шта је то, онда, што чини заједницу свих тих мањих *народ*а, све до породица, као и свих група које можемо осмислити по неким другим критеријима? Шта обједињује све њих у Србе? Или, шта чини Србе у њиховој укупности која превазилази све регионалне или културне посебности? Употребимо речи Душана Бандића: које особине налазимо као заједничке

43 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 44 и 47-48.

44 Миленко С. Филиповић, *Озрењаци или Магалјци: етнолошки приказ*, Земаљски музеј, Сарајево, 1952, стр. 22.

код „једног Војвођанина и једног Пироћанца, једног човека формираног у урбаној средини и једног чобанина, који је свој живот провео у неком забаченом планинском засеоку.“⁴⁵

Налазимо име, наравно, под којим се окупљају регионална и породична имена. Ипак, шта је то што све њих држи везане за народно име да му буду верни, да се не распу у независне народе који више не желе да носе заједничко име? То је етички моменат који се везује уз име. Душан Бандић ово није узео у обзир када је доказивао да ни обичаји, ни језик, ни менталитет, нити заједница живота нису чиниоци народа, из чега је извео закључак да је само име довољно да означи народ. Теоријски је то тачно, јер је Бандић писао о апстрактном означавању. Није писао о фактичкој привржености народном имену.

Име је језичка представа бића. Начин на који се *народно биће* манифестује у појединцима јесу моменти у којима човек надилази себе, што значи да се не понаша примарно руковођен личним мотивима, него као припадник односно представник заједнице. Тада је он чинилац бића народа, покретан народно особеном етиком исказаном у идеалима којима се колективно стреми - према прилици више или мање, чешће или ређе, масовније или у мањем броју, али постојано, историјски. Како је то формулисао Ђуро Бодрожич: „Идеал који један народ ставља испред себе чини његову звезду водилу која му одређује судбину, а не број оних који су том идеалу дорасли и одужили му се својим животом. Један народ се не цени по ономе што он јесте, већ по ономе што би желео да постане. У тој жељи налазе се идеали срасли с његовом душом. И зато, кад је о народу реч, задатак је открити и приказати општу идеју народног живота, а не случајности свакодневице.“ И сажето: „Један народ чини оно што му је свето.“⁴⁶ Идеали или светиње који су са именом повезани су, према томе, оно што народном имену даје његову силу гравитације.

Идеали, етика, светиње, налазе се у симболичким системима које смо споменули: пре свега, обавезно и непосредно исказани у језику и филолошким формама. Због тога се језик и сматра врхунским чиниоцем заједништва: поред

45 На истом месту

46 Ђуро Бодрожич *Српски идентитет*, Српска књижевна задруга и Књижевна задруга Српског народног вијећа, Београд-Подгорица, 2015, стр. 147 и 21.

тога што чини да људи узајамно разумеју мисли једни других, они размењују помоћу језика и духовни амбијент који носе у себи. Идеали усмеравају поред језика и друге симболичке процесе којима људи живе у својој друштвеној средини, кроз узајамни стваралачки однос са њом, па је скоро извесно да бисмо их могли наћи загонетане и у ликовним или музичким изразима, или, чак, у свим сегментима културе, према подели културе Ернста Касирера на језик, мит, религију, уметност и науку.⁴⁷ Сасвим је сигурно и да идеала у једној култури има више и различитих, што може бити последица различитих узрока, као што је старост народа, интеракција са другим народима, политичке индоктринације, дивергентног развој делова народа.

Етнологија је започела своју делатност трагањем за том суштином *народа*, називајући је *духом* или *душом народа*, за оним што је народу свето јер чини његову особеност, идентитет. Међутим, етнологија није заобилазила ни „случајности свакодневице“, као место где се у пракси и етика може пронаћи међу ниже рангираним симболима, као неповезаним структурама мишљења и осећања и практичним решењима. Идеали профилишу менталитет колективног бића, па могу да утичу на све сегменте културе. Поред тога, „случајности свакодневице“ представљају хронолошко сведочанство постојања једног *народа*, особену колективну биографију. Данас у науци о историји управо „случајности свакодневице“ имају велику популарност као правац проучавања свакодневног живота истакнутих личности и живота обичних људи у различитим епохама и поднебљима.

Закључићемо из до сада реченог да *народ* као максимално велику заједницу треба дефинисати свакако помоћу основних значења речи и кључних симбола: (*сродних*) *људи, имена и идеала, етике*, уз вођење рачуна о другачије специјализованим симболима и симболичким системима који подржавају ове главне одреднице играјући улогу мање или више споредних чинилаца заједништва, који дају смисао имену пре свега на тај начин што носе идеале и етику. Вредело би истражити постоји ли међу споредним чиниоцима заједништва апсолутна хијерархија, где би, сад грубо речено, језик, обичаји, територија

47 Ова подела чини структуру књиге Ернст Касирер, *Оглед о човјеку* (в. овде напомену 36)

и религија, можда још нешто, стајали увек у истом међусобном поретку према својој интегративној функционалности, тако да, као у српском примеру који смо навели, истицање заједнице језика представља старију етногенетску слику него истицање заједнице територије, које би могло да увек представља сведочанство о скором осамостаљењу *народа* као жеље за промовисањем аутономних идеала – поготово кад су ти идеали оријентисани око негативне идентификације са изворним матичним *народом*, као што је то у случају Хрвата, Бошњака или Монтенегрина. Такође, на понеко питање може да одговори квалитет идеала, то јест чиме су идеали просвећени: да ли Духом Божјим, као што је случај са српским Светосављем и Косовским заветом, када дословно можемо повезати идеале и религијску светињу; или неким другим духовима, када се међу идеалима налази етнички чиста државна територија, или истребљење једног одређеног народа, или, можда, „потрага за срећом“ сваког појединца,⁴⁸ или нешто треће или четврто што народ држи као своју заветну мисао.

3. НАРОД КАО ПРОБЛЕМ

Почели смо овај текст констатацијом да наука има проблем са *народом*. Сада ћемо додати да то доводи до одустајања етнологије, науке о народу, од њеног насловног појма. „Народ се сматра највишим обликом етничког груписања, али због бројних злоупотреба и нејасноћа, овај појам је у научној литератури све мање у употреби“, пише Саша Недељковић,⁴⁹ а слично запажање налазимо и у скорашњој публикацији Етнографског института САНУ, где Младена Прелић пише да „народ је појам који се релативно ретко дефинише и који је честом колоквијалном употребом задобио статус саморазумљивости,“ па због такве природе овог појма, данас етнологија није наука о народу, већ о култури „у најширем, антрополошком смислу“, док се народ све више избегава у науци.⁵⁰ Постоји и иницијатива да се угаси читава етнологија,

48 Ово последње је поставила америчка Декларација независности као основно људско право, заједно са правом на живот и на слободу, па су сва три самим тим и основни идеали америчке нације, који имену Американац дају огромну привлачност <http://www.ushistory.org/declaration/document/>

49 Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 17.

50 *Мали лексикони српске културе: Етнологија и антропологија – 70 изабраних појмова*,

због тога што је она, заједно са појмом *народа*, само један ислужени инструмент злокобне националне политике, те да се у потпуности замени *антропологијом етницитета*.⁵¹

Напоменућемо да је *етницитет*, вероватно ради веће јасноће, заменио Петар Влаховић српским изразом *начело народности*, који би требало да представља дослован превод *етницитета*.⁵² Овај израз, ипак, није прихваћен међу етнолозима. Разлози за то могу бити различити и нећемо сада улазити у њихову анализу и оправданост. Међутим, сасвим је сигурно то да *начело народности* не доприноси много разумевању *народа*, али доприноси бољем сагледавању *етницитета*. Овај израз то чини на тај начин што својом апстрактношћу јасно истиче и чини очигледном крајње апстрактну природу и артифицијелност појма чији је превод и који треба да замени. Додуше, *начело народности* је нешто употребљивији израз од *етницитета*, јер се под њега могу подвести идеали (нпр. светосавље као *начело народности*), док *етницитет* није могуће довести у сличан смисаони однос (светосавље као *етницитет* или светосавски *етницитет* не значе баш ништа).

Проблем уистину није у *народу*, него потиче из сасвим друге области, као што је Недељковић и приметио: да се *народ* избегава због „бројних злоупотреба и нејасноћа“, које наука, очигледно, није рада да расправља. Спремнија је да просто напусти свој основни појам - који из угла конструктивизма ионако није важан.

Народу је натоварено тешко бреме из области политичког живота, где се надоградио политичком димензијом свог значења у нов симболички ниво, поставши *нација*.⁵³ Широм Европе, током 19. века, *народ* се као симболички појам определио у новој моћној и комплексној симболичкој појави – *националној држави*. „Један народ постаје нација кад постане свестан своје посебности и покаже вољу да ту посебност политички материјализује кроз реализацију идеје

„Народ“ (Младена Прелић), стр. 231.

51 Иван Ковачевић, *Историја српске антропологије*, 8-9, 11-12, 55 и другде.

52 Петар Влаховић, „Етнолошки значај *начела српске народности* у минулом и нашем времену“, Зборник Етнографског музеја у Београду: 1901-2001, Београд, 2001, стр. 103-109.

53 В. цитат код напомене 50 (Саша Недељковић, *Част, крв и сузе*, стр. 17)

о држави. И сама идеја државе, без конкретне државне форме, чини нацију“, запажа Ђуро Бодрожич симболичку природу националне државе.⁵⁴ Око произлажења *нације* из *народа*, који се из етичког фолклорног бића трансформише у правно и политичко биће, слажу се аутори из различитих научних области - социологије, етнологије, политикологије: „Нација обично подразумева један народ којем је успело да се политички организује у државу“;⁵⁵ или: „Нацију треба третирати као народ на вишем ступњу политичког развитка и организације“;⁵⁶ или: „Нација је политички свестан народ.“⁵⁷ Са постојањем у новој, политичкој димензији, *народ* је постао нов симбол, *нација*, која подразумева читав низ стандардизација и елаборација у свим видовима реалности. Материјални израз политички свесног *народа* је његова *држава*, а њихово заједничко појављивање на новом нивоу симболизације, јесте, дакле, *нација*.

Нација се прозива да је узрок мноштву погубних догађаја и процеса у 20. веку, као што су светски и локални ратови, развијање шовинистичких личних и друштвених ставова и понашања, наоружавање, наметање и надјачавање у разним областима.⁵⁸ Нису сви *народи-нације* подједнако захваћени овим прекором, а Срби су међу онима који јесу оптужени, већ скоро стопедесет година, чак и од стране једног дела самих Срба.⁵⁹ С друге стране стоји чињеница да *нација* даје човеку осећај смисла и да зато уме да пробуди оно најбоље у њему, а то је хришћанска, жртвена љубав – спремност да се положи, знањем, имовином, животом за друге, за заједницу. Тако је са крвно-сродничком породицом, а тако и са духовно-сродничким *народом-нацијом*: „Национално осећање регрутовало је до сада највећи могући број људи из најшире друштвене базе који су

54 Ђуро Бордожић, *Национална држава*, Посебна издања, Српска књижевна задруга – Партенон, Београд, 2008 стр. 12.

55 *Социолошки речник*, „Нација“ (Michael Uzarewicz), Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 340.

56 Душан Бандић, „Етнос“, стр. 38.

57 Ђуро Бодрожич, *Национална држава*, стр. 14.

58 Први је овакво запажање образложено изнео Карлтон Хејс (Carlton J. H. Hayes, *The Historical Evolution of Modern Nationalism*, The Macmillan Company, New York, 1931, Fifth Printing 1955, pp. 306-308

59 Зоран Аврамовић, *Родољупци и рододрсци*, Службени гласник, Београд 2013; Мило Ломпар, *Дух самопорицања: Прилог критици српске културне политике ; У сенци туђинске власти*, Осмо издање, Catena mundi, Београд, 2018.

били спремни да се боре за нешто што је надилазило њихов приватни интерес, “истакао је Ђуро Бодрожић.⁶⁰ *Народ-нација* је, такође, надахнуће за врхунско уметничко стваралаштво, чија поетика храни нове унутрашње доживљаје и симболичка повезивања, што сведочи о стваралачком потенцијалу *народа* и *нације*. Цинично би било све то објаснити аргументом који је употребио Душан Бандић, који смо горе навели, да се већина људи налази на примитивном ступњу свести, због чега им је потребна колективна идентификација као одговарајуће архаично средство самопојимања. Сваком живом бићу је потребна заједница и то је модерно колико је и архаично, због тога што је вечно.

Бодрожић нема дилему у погледу практичног узрока антинационалног расположења: „По својој суштини идеја нације јесте одбијање туђег туторства и захтев за слободним и независним националним развојем“,⁶¹ тежња ка неометаном упражњавању свог „закона, језика и обичаја“, ка остваривању аутентичне историје народа. Ово отежава реализацију поробљивачких намера оних који те намере имају, „и отуд повика о разорној и ирационалној природи национализма којој се ваља супротставити у име разума и хуманости. Идеја глобалног друштва, која се намеће данас као алтернатива свету који чине националне државе, није никаква апстрактно-светска идеја, већ западна идеја за светском доминацијом“,⁶² која се лажно представља као универзализам и хуманизам. Због тога проучавање *народа* са афирмативног становишта данас није посао на који се мило гледа, док деконструисање традиције то јесте.

4. ЗАКЉУЧАК

Народ се, како видимо, није нашао на прагу искључивања из научне употребе због немогућности да буде дефинисан, јер то није заиста проблем. Проблем је у инструментализацији појма, као и у неспремности науке да се томе супротстави. Употреба, наместо *народа*, *етницитета* и *конструкције*

60 Ђуро Бодрожић, *Национална држава*, стр. 167.

61 Ђуро Бодрожић, *Национална држава*, стр. 162.

62 Ђуро Бодрожић, *Национална држава*, стр. 162-163.

етничког идентитета не доноси увећање и употпуњење сазнања. Поред тога што мало тога објашњава, наука која деконструише све што је људима свето пре свега не ради у интересу тих људи, а затим ни у интересу културе уопште.

Као појачање политичкој проблематизацији *народа* додаје се неспремност релевантних наука, етнологије и антропологије, да бране свој суштински важан појам, са *друштвом* и *културом* један од три појма на којима су успостављене, а за етнологију чак насловни појам. Сматрамо да класичне основне појмове не треба напуштати, поготово ако имају огромну употребну вредност, у науци и ван ње.

Проблем с *народом* није, дакле, у појму него у науци. Дуго присуство *народа*, те његово оваплоћење у националној држави, сведоче пре о томе да је смисао *народа* дубок и значајан, него о заблуди и неукости као његовом корену, које ће наука да превазиђе одбацивањем појма и увођењем неологизма. То је одвраћање од реалности. Јасно је да интуиција која појам *народа* користи предњачи у погледу разумевања збиље, а неспособност науке да појмове контролише може бити само производ њене мањкавости када је у питању схватање стварности.

Сматрамо да *народ* треба да стоји у центру етнолошких истраживања, као што је то било од почетка и као што је, уосталом, и данас изван најмоћније струје. Јер, то је појам важан људима и веома подстицајан и надахњујући. То је појмовни оквир живота данашњих људи распоређених у националне државе, који покушавају да очувају своје националне идеале и културе, своје историје и демократске суверенитете. Разлози за одбацивање *народа*, истакнути у наводима које смо горе дали, пре су разлози да се прионе на озбиљније истраживање него да се од појма одустане: злоупотреба, нејасноће, ретко дефинисање, честа колоквијална употреба, статус саморазумљивости – све ово могу да буду изазови, а за етнологију то и треба да буду. Одустајање, уосталом, није у духу науке, поготово када стојимо пред нечим што има толико богат, дуг и значајан живот као што га има *народ*.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић Зоран, *Родољупци и родомрсци: Савремени српски патриотизам и национално дезинтегративна мисао и пракса*, Службени гласник, Београд, 2013.
- Благојевић Гордана, „О лаографији и антропологији у Грчкој“, *Етнологија и антропологија: стање и перспективе* (Ур. Драгана Радојичић), Зборник Етнографског института САНУ 21, Београд, 2005, стр. 55-65.
- Бодрожић Ђуро, *Национална држава*, Посебна издања, Српска књижевна задруга – Партедон, Београд, 2008.
- Бодрожић Ђуро, *Српски идентитет*, Српска књижевна задруга и Књижевна задруга Српског народног вијећа, Београд-Подгорица, 2015.
- Бошковић Александар, „Клифорд Герц: једна каријера“, Гласник Етнографског института САНУ LIV, 2006, стр. 245-251.
- Жарко Видовић, „Светост и тајна историје“, *Историја и вера* (Прир. Матеј Арсенијевић), Светигора, Цетиње, 2008, стр. 28-42.
- Влаховић Петар, „Етнолошки значај начела српске народности у минулом и нашем времену“, *Зборник Етнографског музеја у Београду: 1901-2001* (Ур. Јасна Бјеладиновић-Јергић), Београд, 2001, стр. 103-109.
- *Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд*, Под редакцией академика О. Н. Трубачева, Выпуск 22, Наука, Москва, 1995, стр. 253-255, <http://etymolog.ruslang.ru/doc/essja22.pdf> (08. 10. 2019, приступљено са сајта <http://paxbyzantinoslava.com/>)
- Жутић Никола, *Срби римокатолици такозвани Хрвати*, Српска радикална странка, Београд, 2006.
- Ковачевић Иван, *Историја српске антропологије*, Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Београд, 2015.

- Мило Ломпар, *Дух самопорицања: Прилог критичи српске културне политике ; У сенци туђинске власти*, Осмо издање, Catena mundi, Београд, 2018.
- *Мали лексикони српске културе: Етнологија и антропологија – 70 изабраних појмова* (Ур. Љиљана Гавриловић), Службени гласник – Етнографски институт САНУ, Београд, 2017.
- Монахиња Макарија (др Милица Обрадовић) Игуманија манастира Соколица, *Светлоносац: Владика Данило Крстић - Епископ Будимски као духовни Родитељ*, ИК Глобосино Александрија, Београд, 2016.
- Прелић Младена, „После Фредерика Барта: Савремена проучавања етницитета у комплексним друштвима“, *Гласник Етнографског института САНУ*, XLV, 1996, стр. 101-120.
- Прелић Младена, „Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори“, *Гласник Етнографског института САНУ*, LV (2), 2007, 62-65.
- Св. Николај Жички, *Символи и сигнали*, Српска православна црквена општина Линц – Аустрија, без године
- Свети Лука (Војно-Јасенецки), *Дух, душа и тело*, <http://tolmach.org/Duh,%20dusa%20i%20telo%20cir..pdf>
- Стефановић Караџић Вук, *Скупљени граматички и полемички списи*, Књига прва, Државно издање, Београд, 1894.
- Филиповић Миленко С., *Озрењаци или Магалјци: етнолошки приказ*, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sveska VII, Sarajevo, 1952, str. 337-374.
- Bandić Dušan, „Etnos“, *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko. Ogledi o narodnoj religiji*, Treće izdanje, Biblioteka XX vek, 69**, Београд, 2008, str. 33-54.
- Cassirer Ernst, *Ogled o čovjeku: Uvod u filozofiju ljudske culture*, Naprijed, Zagreb, 1978.
- Gerc Kliford, „Religija kao kulturni sistem“, *Kultura*, br. 13-14, 1971, str. 24-43.

- Gorunović Gordana, “Kliford Gerc: antropološka karijera”, *Antropologija*, 2/2006, str. 67-88.
- Hayes Carlton J. H., *The Historical Evolution of Modern Nationalism*, The Macmillan Company, New York, 1931, Fifth Printing 1955.
- Ivić Ivan D., *Čovek kao animal symbolicum. Razvoj simboličkih sposobnosti* (Novo, dopunjeno izdanje), Zavod za udžbenike, Beograd, 2015.
- Nedeljković Saša, *Čast, krv i suze: Ogledi iz antropologije etniciteta i nacionalizma*, Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta u Beogradu i Zlatni zmaj, Beograd, 2007.
- Prelić Mladena, “Ethnographical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) in Search of the Lost Subject of Serbian Ethnology: From Ethnos to Ethnic Identity”, *Studying People in the People’s Democracies II, Socialist Era Anthropology in South East Europe* (Ed. Vintila Mihailescu, Ilia Iliev i Slobodan Naumović), Halle Studies in the Anthropology of Eurasia, Vol. 17, LIT Verlag, Berlin 2008, pp. 261-284.
- Putinja Filip, Stref-Fenar Žoslin, *Teorije o etnicitetu. Dodatak: Frederik Bart, Etničke grupe i njihove granice*, Biblioteka XX vek, 93, Beograd, 1997.
- Skok Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1972.
- *Sociološki rečnik* (Prir. Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Zavod za udžbenike, Beograd, 2007.
- Stojnov, Dušan, *Psihologija ličnih konstrukata: Uvod u teoriju i terapiju*, Drugo izdanje, treće štampanje, Psihopolis institut, Novi Sad, 2010.
- Živković Tibor, *De Conversione Croatorum et Serborum: A lost Source*, Institute of History, Monographs, Volume 62, Belgrade, 2012.
- Портал Порекло, <https://www.poreklo.rs/> (02. 09.2019.)
- *The Declaration of Independence*, <http://www.ushistory.org/declaration/document/>

Jelena Miljković Matić

ON THE SCIENTIFIC USE OF THE TERM *PEOPLE*

Resume

The article explores the notion of a *people*, within the framework of Serbian language and science, ethnology – anthropology. Science is abandoning this concept, based on the arguments that we claim are not sound. Misuse, lack of clarity, rare definition, frequent colloquial use, and a status of being self-explanatory, are all being cited as reasons for science to abandon the notion of a *people*. We show that the concept of a *people* is not difficult to define, clarify and use as a framework for scientific research. The reason for abandoning of the concept of a *people* can be found in the sphere of politics. Aspirations of western nations to keep and advance their world domination through super-national structures of power are not in accordance with an affirmative view of science on the concepts of *people*, *nation* and *national state*, which are organically interconnected. All of the above can be challenges when advocating for the use and development of the notion of a *people*, and ethnology needs to face them, since *people* is its basic concept. Giving up is not in the spirit of science, especially in the face of something that has such a rich, long, and important life as the Serbian notion of a *people* does.

Keywords: people, ethnos, nation, ethnicity, ethnology and anthropology

* Овај рад је примљен 15. новембра 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 1. децембра 2019. године.